

OM LÆRING OG INDSIGT FRA KRIG

Michael Hesselholt Clemmesen (red.)

Om læring og indsigt fra krig

Syddansk Universitetsforlag, 2018

Bind I: 361 s., bind II: 330 s.

“[M]ilitary history is to history, as I think someone once said, what military music is to music”, har den tidligere Oxford Regius Professor Michael Howard engang bemærket.¹ Anerkendte militærhistorikere som Peter Paret og Robert M. Citino har også givet udtryk for den mistro, som undersøgelser af det militære domæne har påkaldt sig blandt fagfæller.² Den seneste større fremstilling af dansk krigshistorie lader da også den radikale historikertradition og dens jævnførelse af krig og militær med – som redaktøren af værket spidst formulerer det – “irrationelle abnormiteter [...] på linje med værtshusslagsmål og sexskandaler” fungere som udgangspunkt for sin historiografiske oversigt. Om det så er en rimelig dom over den radikale historikertradition eller ej, står det under alle omstændigheder klart, at militærhistorie nu er et emne i vækst på dansk grund med en mængde af nye fremstillinger siden årtusindskiftet: DIIS-udredningen om situationen under Den kolde Krig, revision af Danmarks geostrategiske betydning i tiden før Anden Verdenskrig, behandling af 45 slag med dansk deltagelse gennem 500 år samt ikke mindst oversigtsværk om dansk krigshistorie fra år 700 til 2010.³ Ovenstående er blot et udpluk, men fælles for dem er, at de i vidt omfang ignorerer den fysiske kamps udførelse til fordel for strategiske og politiske overvejelser. Et forhold der også gælder for det seneste bidrag i form af en kort syntese om dansk krigsdeltagelse siden 1991.⁴

På den ene side har dansk historieskrivning altså virkelig taget “*war and society*”-perspektivet til sig, men dens udøvere synes i nogen grad at have glemt John Keegans formaning om, at militærhistorikeren også bør forsøge “to catch a glimpse of the face of battle”.⁵ Derfor er det glædeligt, at Forsvarsakademiet i samarbejde med Dansk Militærhistorisk Kommission i år har udgivet antologien “Om læring og indsigt fra krig”, der er resultat af en kursusrække afholdt på For-

1 Howard: ‘Military History’, 13.

2 Paret: ‘Military’, 13; Citino: ‘Histories’, 1090.

3 For betragtninger om forholdet mellem militær- og krigshistorie, se indledningen i Jensen: *Danmarks krigshistorie*. Dansk Institut for Internationale Studier: *Kolde krig*; Clemmesen: *9. april*; Bjerg og Frantzen: *Danmark*; Jensen, *Danmarks krigshistorie*. For mere udførlige historioграфier, se blandt andet Heurlin: ‘Militær’; Jensen (red.): *Danmarks krigshistorie*.

4 Lidegaard: *Danmark i krig*.

5 Keegan: *Battle*, 60.

svarsakademiet i perioden 2012 til 2014 med det formål at “forbedre evnen til læring af egne og andres erfaringer” (s. 9).

Allerede her ringer sikkert nogle alarmklokker. Lugter det ikke rigeligt af *apliceret militærhistorie for soldater*? Og ja, udgivelsen henvender sig primært til officerer. Men to forhold gør den alligevel interessant for civile faghistorikere. For det første har de fleste bidrag et sikkert fokus på det operative og taktiske niveau, hvilket er unikt i dansk sammenhæng.⁶ Dermed udgør antologien som helhed et forsøg på at rette op på det, som Michael Howard har kaldt for “a historiographical ‘flight to the suburbs’”⁷ og i stedet inddrage et afgørende element i studier af det militære; kampen. For det andet er udgivelsen et stærkt eksempel på en praktisk anvendelse af historisk forskning. Ikke som et opslagsværk for en række “*hvis Y, gør X*”, men – med redaktøren Michael H. Clemmesens udlægning af Clausewitz – som et studie, der skal “give indsigt i [krigens] generelle karakter og betydningen af tilfældigheder og friktion” (s. 20). Antologien er altså ikke tænkt som en jagt på positivistiske belæringer, men favner i stedet en militær afart af den historiebevidsthed og -brug, som John Tosh efterlyser i bogen *Why History Matters* fra 2008: At vi som borgere skal kunne tænke historisk og derved træffe informerede valg i nutiden og sikre fremtidens åbenhed, og at faghistorikerne ikke er bange for at stå ved deres forskning og dens relevans.

Værkets tilblivelseshistorie er interessant i sig selv. Det er en direkte konsekvens af dansk udenrigspolitik siden 2001 med deltagelse i krigen i Afghanistan og den deraf afledte halvårslige rotation af soldater, der gjorde behovet for effektiv brug af erfaringer åbenbar. Derudover er den resultat af en historiebevidst og kritisk strømning i det danske officerskorps, hvor særligt den pensionerede brigadegeneral og cand.mag. i historie Clemmesen træder frem. De kritiske stikpiller til forsvaret og samfundet i øvrigt finder vej i de indledninger og afslutninger, som Clemmesen har skrevet til begge bind. F.eks. når vi hører om, at “Ændringen af Forsvarsakademiets hele undervisning i retning af afgørende vægt på fjernundervisning fremkaldte pres” (s. 21).

Det tilsigtede publikum er altså militærfolk, der som konsekvens af et presset uddannelsessystem skal have en omgang historisk indsigt på turbo, uden at det slår over i oplistning af skoleeksempler. Derfor er en række officerer, historikere og en enkelt politolog blevet indkaldt for hver især at bidrage med et eksempel, hvor udfaldet kunne være gået begge veje. Vigtigheden af denne opfattelse af historien som kontingent slås flere gange fast af Clemmesen og Anna Sofie Schøning i den historiografiske indledning, hvor den positivistiske tilgang til brugen af militærhistorie som erfaringsgrundlag afsværges. Det sker med henvisning til både Howard og Clausewitz’ opfattelser af krigen som en grundlæggende unik begi-

6 På svensk findes et enkeltstående studie af samme karakter. Wolke: ‘Lessons’.

7 Howard: ‘Military History’, 20.

venhed, der kun egner sig til studier af idiografisk karakter.⁸ Det fjerner ifølge et citat fra Michael Howard imidlertid ikke det historiske studies værdi i forhold til fremtidig brug, da diakrone sammenligninger af krig og kamp afslører et større slægtskab herimellem end synkrone komparationer af krig og enhver anden menneskelig aktivitet grundet nærværet af den ekstreme fare (s. 13). I den vurdering ligger et essentialistisk perspektiv, som i hvert fald denne anmelder mener, burde være blevet udfordret og kvalificeret af forfatterne, ikke mindst set i lyset af amerikanske John A. Lynns opgør med Victor D. Hansons tanke om en særlig ahistorisk *Western way of war* for femten år siden.⁹

De enkelte artikler indledes med en redegørelse, ofte i form af synteser af eksisterende forskning, efterfulgt af en analyse af eksemplets læringspotentiale for både de involverede parter og eftertiden. Bind 1 fokuserer på begivenheder, som Danmark eller danske enheder har taget del i, mens bind 2 omhandler eksempler uden dansk medvirken. Analyserne sker på både strategisk, operativt og taktisk niveau – og strækker sig fra regeringsovervejelser på både tysk og fransk side i 1916 til spørgsmålet om, hvorvidt den enkelte soldat burde bære hjelm under indsatsen i Musa Qala i 2006. Trods indledningens vellykkede møde mellem det akademiske historiefags grundtræk og den militære professions jagt på generelle læresætninger medfører de mange bidrags vekslen i tid, geografi og analyseniveau en noget ujævn læseoplevelse. Alt efter temperament kan man lade sig irritere eller ej, men undertegnede vælger at glædes over, at diversiteten understreger emnets spændvidde og således forhåbentligt bidrager til, at ikke-militært orienterede historikere får øjnene op for, at historie om krig er mere end blot “drums and trumpets”. Endvidere er netop variationen et krav fra antologiens store inspirator, Howard, der i den for militærhistorien skelsættende forelæsning i 1961 slog fast, at studiet af krig bør ske i dybden, i bredden og i kontekst.¹⁰

De to første bidrag omhandler situationer under henholdsvis Første og Anden Slesvigske Krig. Rune Holmeå Iversens bidrag om Isted er særdeles grundigt og lever op til kravet om både kontekst og dybde – den politiske situation bruges som ramme for det egentlige fokus i form af de taktiske dispositioner og disses påvirkning af erfaringerne fra krigens første år. Beskrivelserne af, hvordan soldaterne faktisk handlede på kamppladsen, er af stor værdi for den læser, der ikke er indviet i 1850'ernes landmilitære doktriner. Den efterfølgende fremstilling af kampen er meget detaljeret, men der savnes en række kildekritiske betragtninger om muligheden for at gengive den kamp, der i sin natur er kaotisk, på så stringent vis. Den i fremstillingen udeladte tvivl finder derfor desværre vej til læseren.

8 Det skal bemærkes, at den israelske krigsteoretiker Martin van Creveld i sin nylige bog *More on war*, 12, tillægger Clausewitz et mere positivistisk syn på historiens potentiale som erfaringsgrundlag. Desuagtet indtager Creveld samme holdning som Clemmesen.

9 Se indledningen i Lynn: 'Battle'.

10 Howard: 'Use and abuse', 14.

Til gengæld er selve analysen en guldgrube med sin vurdering af enheders og ikke mindst chefers optræden under stadig inddragelse af terrænet samt organisatoriske, doktrinære og teknologiske forhold. Finn Wiberg-Jørgensens fremstilling om forsvaret af Als i 1864 giver et interessant indblik i de potentielle konflikter mellem det politisk-strategiske niveau og de taktiske muligheder.

Samme skel forfølges af Clemmesen i sit bidrag om neutralitetshævdelsen under Første Verdenskrig, hvor Orlogsværftets radiostation skulle sikre overensstemmelse mellem regeringens balancering over for de krigsførende magter og søværnets optræden ved krænkelser af dansk farvand. I en tid, hvor dansk militær er indsat nationalt under politiets kommando ved forskellige bevogningsopgaver, er forsvarsminister P. Munchs krav om det civile politis centrale rolle oplagt som lærestykke om det ikke altid friktionsløse forhold mellem de to etater. I bind 2 er særligt Knud Bartels fremstilling af slaget ved Verdun i 1916 interessant. Bartels var dansk forsvarschef i perioden 2009-2012, hvor den danske militære indsats i Helmand var på sit højeste, og det er derfor svært ikke at læse en række analogier ind i konklusionen om vigtigheden af overensstemmelse mellem de politiske mål og de militære muligheder – måske overvejelser om fastholdelsen af Armadillo-lejren i 2010? Claus Bundgård Christensens og Niels Bo Poulsens behandling af Brusilov-offensiven viser, at Første Verdenskrig var så meget mere end den statiske skyttegravskrig i vest. I sommeren 1916 lykkedes det den russiske general Aleksej Alekseevitj Brusilov at gennembryde den østrig-ungarske front i en grad, så det reelt medførte Østrig-Ungarns ophør som stormagt. Særligt interessant er det, hvordan det lykkedes at transformere erfaringer fra det konkrete eksempel til mere konceptuel tænkning, der på længere sigt dannede grundlaget for den Røde Hærs offensive doktrin. Fra den store gennembrudsmanøvre springer vi til Jeppe Plenge Trautners analyse af det britiske raid mod Zeebrugge-kanalens sluseporte for at imødegå den tyske ubådskrig i foråret 1918. Trods benævnelsen raid deltog mere end 7.000 mand på britisk side, og konklusionen på baggrund af de eksisterende fremstillinger betoner, hvor vanskeligt det er at drage en klar sammenhæng mellem den taktiske effekt på kamppladsen og det strategiske resultat. Ifølge Trautner kan eftertiden dog særligt fæstne sig ved planens evne til at imødegå det uforudsete – eller det, der i antologiens sidste bidrag af Clemmesen og Rasmus Dahlberg kaldes for *resiliens*. Toomas Hiios artikel om det kommunistiske kupforsøg i Estland i 1924 kan kun læses med truslen om endnu et hybridkrigslignende anslag fra øst mod det lille land i tankerne. Hiio peger selv på sociale mediers rolle som en kvalitativ forskel på dengang og nu, mens han samtidigt påviser neologismen *hybrid warfare's* historiske baggrund.

Norske Harald Høibacks komparation af dansk og norsk reaktion på *Unternehmen Weserübung* indledes med John Lukacs' tese om, at den resolute sænkning af den tyske krydser *Blücher* i Oslofjorden om morgenen den 9. april var en afgørende forudsætning for Churchills succesfulde mobilisering af det britiske samfund. I redegørelsen for Norges sikkerhedspolitiske situation finder vi også et af de kla-

reste eksempler på en i nogen grad generel tendens for værket – det militære forsvar har mening selv for småstaten – når Høiback skriver om Hitlers motivation for at besætte Norge: “Om Hitler havde trodd at han ikke kom til å få noe gratis i Norge, hadde han ikke kommet” (s. 278). Høibacks analyse af beslutningsprocessen forud for ildåbningen mod det tyske skib er anderledes kompleks og behandler både den ansvarlige chefs livshistorie og militærledelse generelt, hvilket fører til den konklusion, at chefen reelt traf en politisk beslutning mod sin regerings udtalte intention. Dermed knæsætter Høiback effektivt individets potentielle agens og ansvar. At disse strukturelle bindinger for Høiback ultimativt indbefatter “regjeringen og Storting” (s. 309) gør hans bidrag ikke blot nytænkende, men også ganske provokerende.

For læsere, der har stiftet bekendtskab med taktikundervisning på Hærens Officersskole vil Allan Slott Rasmussens behandling af 501 Parachute Infantry Regiments kamp i Holland 1944 sikkert vække genklang, men andre læsere efterlades end anelse på perronen, når krigsføringens grundprincipper introduceres som analytiske målepunkter. Det er så meget desto ærgerligere, når formålet med bidraget er at introducere også de uindviede i *anvendt krigshistorie*. Forfatterens egne kritiske overvejelser om grundprincippernes validitet ville have været kærkomne i stedet for blot en fodnote om, at *Feltreglement I* anser dem for evigtgyldige (s. 164).¹¹ Til gengæld har forfatteren formået at beskrive en kaotisk kampsituation på en måde, så læseren ikke får fornemmelsen af, at fremstillingen strømliner den historiske virkelighed i jagten på et formidlingsmæssigt enkelt narrativ. Rasmussen er eksplicit, når han laver sine skøn og står ved, at kildegrundlaget ofte ikke giver entydige svar. Steen Bornholdt Andersen behandler kampene ved Väike-Emajõgi samme år mellem russiske og tyske styrker, hvor to forskellige doktrinære kulturer mødtes; den sovjetiske masseindsættelse over for den tyske fleksibilitet og opportunisme. Andersens bidrag har således paralleller til amerikanske John A. Lynns undersøgelse af egyptisk kampeffektivitet i *Battle: A history of combat and culture* (2003).

Behandlingen af danske soldaters indsats i Musa Qala tager en markant mere afdæmpet form, hvilket sikkert skyldes, at Jakob Brink Rasmussen beskæftiger sig med en følsom del af samtidshistorien og bl.a. baserer sin fremstilling på interviews. Rasmussen har selv pointeret de etiske dilemmaer ved sådanne interviews,¹² og man fornemmer tydeligt kompromiset i fastholdelsen af operationen som noget særligt og på den anden side den latente afmytificering i udsagn som f.eks.: “[D]er var noget rivende galt med opklaringseskadronens grundlæggende militære færdigheder” (s. 346). Artiklen er skarpt funderet i den eksisterende forskning om militær erfaringsudnyttelse,¹³ som den imidlertid overgår i

11 Grundprincipperne er ofte blevet kritiseret, se f.eks. Høiback: ‘Militærteori’, 65.

12 Rasmussen: ‘Oral history’, 87-90.

13 Se f.eks. Jakobsen: ‘Clear’, 78-105.

detaljeringsgrad, ligesom forfatterens stædige forfølgelse af hærens interne erfaringsoverdragelse viser en organisation, der i vidt omfang byggede på mundtlig kommunikation. Samme år som Musa Qala blev den israelske hær involveret i voldsomme kampe med Hizbollah-militsen i det sydlige Libanon. Svenske Gunnar Åselius har søgt svar på det israelske nederlag i udviklingen af doktriner og ledelse siden årtusindskiftet, og han peger på en kombination af overvurdering af teknologiske nyskabelser og "militærtfremmede" politikere som årsager til den resultatløse indsats. Vigtigst er imidlertid, at i den postheroiske tidsalder har forpligtelsen mellem borger og stat "i tysthet löpt ut utan at ersättas av något annat" (s. 300). På samme vis som Høibacks indlæg bærer dette bidrag altså en dyb samfundskritik i sig.

Hans Delbrück var en af de første til at se den mulige splittelse mellem faghistorikeren og den historisk interesserede officer.¹⁴ Men nytten af historisk indsigt om krig og konflikt deles af både ovennævnte Tosh' vurdering af den historieblinde beslutning om angrebet på Irak i 2003 såvel som Williamson Murray og Richard Sinnreich: "The future, unfortunately, turned out to look all too much like the past. As Yogi Berra might have put it, Iraq was déjà vu all over again. That, too, is a dismally familiar historical phenomenon".¹⁵ Forhåbentligt kan udgivelsen være medvirkende til at styrke dialogen mellem den (civil) akademiske verden og den militære profession til gavn for begge – som det bl.a. fandt sted 1977-79 mellem historikeren Knud J.V. Jespersen og officeren Kai Vilhelm Nielsen.¹⁶ Og måske endda resultere i en udgivelse, der også forholder sig til den menneskelige oplevelse af kamp og konflikt samt i højere grad drager nytte af kulturhistoriske indsigter.¹⁷ Det perspektiv er vigtigt både for en militær profession, som søger at uddanne og forberede sine soldater til en fremtidig skarp indsættelse, og for det samfund, der skal træffe beslutning om brugen af det ultimative middel.

LITTERATUR

Trykte kilder

- Bjerg, Hans Christian og Ole Louis Frantzen: *Danmark i krig*, København: Politiken, 2005.
- Black, Jeremy: *War and the Cultural Turn*, Cambridge: Polity, 2012.
- Citino, Robert M. "Military Histories Old and New: A Reintroduction. Robert M. Citino: Military Histories Old and New". *The American Historical Review* 112 (4), 2007, 1070-1090. <https://doi.org/10.1086/ahr.112.4.1070>.
- Clemmesen, Michael Hesselholt: *Den lange vej mod 9. april: historien om de fyrre år før den tyske operation mod Norge og Danmark i 1940*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2010.
- Clemmesen, Michael Hesselholt: *Om læring og indsigt fra krig*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2018.

14 Howard: 'Use and abuse', 11.

15 Murray og Sinnreich: 'Introduction', 1.

16 Clemmesen: *Om læring*, 19.

17 Se f.eks. Black: 'War'.

- Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS): *Danmark under den kolde krig*, København, Danmark: DIIS, 2005.
- Ericson Wolke, Lars: *Lessons learned?: svenska operativa och taktiska erfarenheter från Kongo-krisen 1960-1964*, Stockholm: Krigsvetenskapliga institutionen, Försvarshögskolan, 2007.
- Heurlin, Bertel: 'Militær forskning i Danmark', *Militært Tidsskrift* 139 (4), 2011, 21-35.
- Høiback, Harald: 'Hva er militærteori?'. I Harald Høiback og Palle Ydstebø: *Krigens vitenskap en innføring i militærteori*, Oslo: Abstrakt, 2012.
- Jakobsen, Peter Viggo: "'Clear, Hold, Train'", *Danish Foreign Policy Yearbook 2011*, 2012, 78-105.
- Jensen, Kurt Villads (red.): *Danmarks krigshistorie: 700-2010*, København: Gad, 2010.
- Keegan, John: *The Face of Battle: A Study of Agincourt, Waterloo and the Somme*, London: The Bodley Head, 2014.
- Lidegaard, Bo: *Danmark i krig*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2018.
- Michael Howard: 'The use and abuse of military history', *The RUSI Journal* 138 (1), 1993 [1961], 26-30. <https://doi.org/10.1080/03071849308445676>.
- Murray, Williamson og Richard Hart Sinnreich: *The Past as Prologue: The Importance of History to the Military Profession*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/aalborguniv-ebooks/detail.action?docID=261127>.
- Peter Paret: 'The New Military History', *The U.S. Army War College Quarterly Parameters* 21, 1991, 10-18.
- Rasmussen, Jakob Brink: 'Oral history og militærhistorie'. I Sofie Lene Bak (red.): *Oral history i Danmark*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2016, 77-96.
- Van Creveld, Martin: *More on war*, Oxford: Oxford University Press, 2017.

TROELS DAHLGAARD ASTRUP
 KANDIDATSTUDERENDE
 AALBORG UNIVERSITET
 TASTRU14@STUDENT.AAU.DK